

CONFERENTIE VAN 'THE JEWISH LAW ASSOCIATION' IN HET INSTITUUT VOOR JOODSE STUDIES IN ANTWERPEN

Wat een feest. Het is ongebruikelijk om in zulke termen over een conferentie te spreken. Toch doe ik dat, want de conferentie van *The Jewish Law Association*, die van 14 tot en met 17 juli werd gehouden in Antwerpen, was werkelijk een waar genoegen voor de aanwezigen. Veel voordrachten op hoog niveau (op een enkele na) en goed gepresenteerd (ook op een enkele na). Het thema *Judaism, Law and Literature* (Jodendom, Wetgeving en Literatuur) sprak kennelijk tot de verbeelding en inspireerde velen tot nieuwe inzichten.

TAMARAH BENIMA

De *Jewish Law Association* is geen organisatie van gewone juristen, maar van academici die werkzaam zijn op het brede terrein van wetenschappelijk onderzoek naar de joodse wet in al zijn aspecten. Om de twee jaar worden internationale conferenties gehouden, afwisselend in Israël, Europa en de Verenigde Staten. Tussendoor zijn er conferenties en bijeenkomsten op lokaal niveau. De JLA telt 170 leden. Vijftig van hen waren in Antwerpen aanwezig. Voorzitter Bernard Jackson is de stuwende kracht van de organisatie. Hij was hoogleraar in Kent, Liverpool en Manchester en is directeur van de zogeheten *Agunah Research Unit*. In Antwerpen zorgde het Instituut voor Joodse Studies van de Universiteit voor de praktische organisatie. Dit instituut heeft onder leiding van de onvermoeibare hoogleraar Vivian Liska trouwens al heel wat conferenties in goede banen geleid.

Een andere functie van een verhaal kan zijn, dat het onderdeel is van het maken van wetten en regels, halacha. In het verhaal wordt de situatie beschreven die noopt tot het formuleren van een wet. Of - dat kan ook - aan de hand van een verhaal wordt een tegenregel geformuleerd. Bij deze tweede functie van narratieven kan meer aandacht worden besteed aan specifieke omstandigheden. Er wordt meer ruimte gelaten voor de dynamiek van het leven en het wetgevende proces. Maar de nadruk in Halbertals betoog lag op een derde functie: niet het creëren van nog een wet, maar het beperken van de werkingskracht van een wet. Het verhaal dat gekoppeld is aan een bepaalde halachische beslissing zorgt ervoor dat men zich bewust wordt van een onbedoeld risico dat deze wet met zich mee kan brengen. Nog anders geformuleerd: verhalen kunnen de wet „nederig” houden.

Laten we dit verslag beginnen bij het einde: de voordracht van **Moshe Halbertal**. Hij is geen onbekende in Antwerpen, want hij gaf er eerder al lezingen. Hij onderscheidde drie functies van verhalende teksten die opgenomen zijn in juridische *discoursen*. Ten eerste, zijn er verhalende teksten die het raamwerk vormen waarin wetgeving betekenis krijgt.

Hij bracht twee voorbeelden: als eerste de Talmoedische regeling dat geleerden bepaalde belastingprivileges hebben. Van Jehoeda haNasi, de redacteur van de Misjna, wordt in het bijbehorende verhaal verteld dat hij voedsel geeft aan degenen die Thora hebben gestudeerd. Doordat het vertelt over wat er gebeurt nadat Jehuda haNasi zijn regel heeft

aangekondigd (iemand die niet heeft gestudeerd, vraagt om voedsel en wordt weggestuurd), wordt impliciet getoond dat het gevaar bestaat dat door de 'beloning' Thora-studie wordt geïnstrumentaliseerd (men studeert Thora om voedsel te krijgen en niet zuiver om de studie zelf). Met andere woorden, het verhaal laat de beperkingen zien van een regel die op zichzelf goed is, of goed bedoeld.

Het tweede voorbeeld ging over de beroemde uiteenzetting in de Talmoed over de vraag wat de beste manier is om aan liefdadigheid te doen: anoniem of niet anoniem geven (met alle schakeringen daartussen). Aan de hand van het verhaal over Mar Oekba en zijn vrouw, liet Halbertal zien dat anoniem geven het beste is voor een publiek figuur met status, zoals Mar Oekba, maar dat een 'gewoon' iemand, zoals diens vrouw, beter persoonlijk kan geven, dus niet anoniem. De wet, anoniem geven is het beste, wordt beperkt door van een verhaal dat deel uitmaakt van de juridische traditie.

Moshe Simon-Shoshan, maakte in *Truth, Justice and the Narrative Way: Mishnah Baba Qamma 8:6*, een onderscheid tussen de narratieve benadering van wetgeving en de apodictische benadering. De laatste, gaat uit van een hiërarchie van algemene principes en regels, produceert abstracte en onveranderlijke wetgeving en is gericht op stabiliteit en gelijkheid. In de verhalende benadering wordt wetgeving meer gezien als een activiteit dan als een ding. De nadruk ligt meer op individuele gevallen, houdt rekening met individuele, historische en sociale omstandigheden en is open voor verandering en subjectiviteit. In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw werd door wetsgeleerden gesteld dat de verhalende benadering van groot belang is om gemarginaliseerde groepen in de samenleving een stem te geven en recht te doen. Simon-Shoshan liet zien dat er om dat te bereiken, een evenwicht moet zijn tussen verhalende en apodictische benadering. Hij deed dat aan de hand van een

verhaal over de beslissing van rabbi Akiwa met betrekking tot wetgeving waarbij het ging om een arme vrouw die te schande werd gemaakt.

Een derde voordracht waarin het onderwerp in algemene zin werd behandeld, werd gegeven door **Chaim Saiman**. Zijn lezing droeg de titel: *Halacha: Law AS literature and Back Again*. Hij plaatste halachische teksten op een lijn waarvan de twee polen zich als magneten naar elkaar toe buigen. Aan de ene pool staan puur juridische teksten, zoals de teksten in de Talmoedtractaten *Berachot* en *Shabbat* en teksten over kasjroet. Aan de andere pool de literaire teksten. Daar tussenin bevinden zich de wetten tegen afgoderij (dichterbij de eerstgenoemde pool), de wetten over handel (ongeveer in het midden tussen de twee) en de teksten over doodvonnis en over de Tempel (meer naar de pool van de literatuur). Belangrijk in zijn betoog was ook de waarschuwing om een scheiding aan te brengen tussen wet enerzijds en andere bronnen van normen. Die scheidslijn kan te strak zijn, maar als die scheidslijn niet duidelijk is, bestaat het gevaar dat alles wordt gejuridiseerd. Als alle aspecten van het gewone leven in wetgeving worden vastgelegd, is er sprake van 'juridisch imperialisme'. Men kan dan uiteindelijk in het dagelijks leven geen kant meer op. En dat is niet wat de rabbijnen bedoelden. Zij zien dat er meer is dan zuivere wetgeving: religieuze en culturele identiteit worden afgeleid uit de literatuur. "De rabbijnen creëerden in de halacha een ongebruikelijk mengsel van gedetailleerde reguleringen en theoretische juridische constructen." Het literaire aspect van halacha, onderzoekt de nuances van gevoelens en emoties, die moeilijk te vatten zijn in proza en bijna onmogelijk om uit te drukken in juridische regels", aldus Saiman, „De halacha als wet vloeit probleemloos over in de halacha als literatuur.“

Onder de 47 presentaties waren er nog veel meer lezingen waarin het hele thema in algemene zin werd behandeld, maar ook talloze lezingen over deelgebieden. Bijvoorbeeld het verhaal van Michael Baris over du-

Instituut voor Joodse Studies

Iste semester 2014-2015

Donderdag om 20.00 uur
Universiteit Antwerpen
Rodestraat 14 (R.013) - 2000 Antwerpen
(tenzij anders vermeld)
T +32 (0)3 265 52 43 | ijs@uantwerpen.be

LEZINGEN

23|10 **The Mongols and the Jews: Dangerous Times, a Golden Age or Business as Usual?**
Prof. dr. Reuven Amitai - Hebrew University of Jerusalem
Rodestraat 14 - lokaal R.007

Inaugurele lezing

30|10 **Boekpresentatie "Het Beloofde Land"**
Prof. dr. Sylvain De Bleekere, Drs. Dennis Baert & Drs. David Dessin - UHasselt & Universiteit Antwerpen

06|11 **The Motif of Job in the Work of Elie Wiesel**
Prof. dr. Leona Toker - Hebrew University of Jerusalem

12|11 **Without Women? Towards a More Inclusive Jewish History**
Prof. dr. Elisheva Baumgarten - Hebrew University of Jerusalem
lezing op woensdag

20|11 **German-Jewish Perspectives prior to World War II**
Dr. Anna Glazova - Northwestern University

27|11 **Quel rapport entre psychanalyse et transmission juive?**
Dr. Daniel Sibony - Frans auteur, psychoanalyticus en filosoof
Lezing in lokaal R.012

04|12 **Martin Buber and the Tradition of Utopia**
Prof. dr. Wilhelm Vosskamp - Universität zu Köln

11|12 **La présence juive américaine en France après la Shoah: un partenaire dans la reconstruction de la vie juive**
Prof. dr. Laura Hobson Faure - Université Sorbonne Nouvelle - Paris III
Lezing in lokaal R.012

18|12 **From Qumran to Quran: The Birth of the Abrahamic Religions in Late Antiquity**
Prof. dr. Guy G. Stroumsa - Hebrew University of Jerusalem

Dubbellezing

The Father of Many Nations: Jewish Traditions on Abraham in Islamic Spain
Prof. dr. Sarah Stroumsa - Hebrew University of Jerusalem
Hof van Liere - Prinsstraat 13

alisme en monisme in de aggadische begripsvorming van de halacha. De held van dit verhaal is Rabbah b. Nachmani. Hij wordt vervolgd door de Perzische autoriteiten en wordt, juist het moment dat hij gevangen genomen gaat worden, door de 'hemelse jesjiewa' als autoriteit opgeroepen. God zelf heeft een standpunt waarmee de geleerden het niet eens zijn; Maimonides geeft in zijn wetscodex het standpunt van de geleerden weer. Rabbah b. Nachmani huldigt hetzelfde standpunt als de Eeuwige. In dit verhaal wordt er een ongedeelde werkelijkheid veronderstelt: de 'hemelse jesjiewa' functioneert in dezelfde spirituele ruimte als de aardse werkelijkheid. Wat hier op aarde wordt bestudeerd, wordt tegelijkertijd in de hemel bestudeerd. Zijn de jesjievot misschien identiek? Is het transcendent immanent en andersom? Hoe het zij, er zijn tenminste twee zaken te leren uit dit verhaal: dat de waarheid, zelfs als God hem aanhangt, ondergeschikt is aan de pragmatiek van de beslissing door de meerderheid en dat de enkeling de waarheid kan ontdekken, in weerwil van alles.

Een ander aspect dat naar boven kwam in talloze voordrachten was de correctie op het beeld dat Joden en niet-Joden door de eeuw zeer gescheiden leefden. **Jay Berkovitz** heeft bijvoorbeeld het dagboek van de Beth Din van Metz onderzocht, dat werd bijgehouden gedurende de twee decennia voorafgaand aan de Franse Revolutie. Daaruit blijkt dat Franse Joden veel geïntegreerder leefden en veel meer contacten hadden met andere delen van de samenleving dan blijkt uit joodse wetscodici of responsa-literatuur. In dit soort wetteksten staat hoe Joden moeten leven, uit het notaschrift blijkt hoe ze daadwerkelijk leefden. Amsterdam en Livorno in de 18de, Rusland, Litouwen tussen de twee wereldoorlogen, Duitsland in de 19de eeuw, Izmir in de 19de eeuw, het is maar een greep van de gemeenschappen en hun wetgevers die besproken werden door de experts.

Eén van de leukste lezingen, al was het maar omdat **dr. Levi Cooper** ooit acteur was, ging over chassidische verhalen en joodse wet. Zijn hoofdfiguur: chazzan Yossele Rosenblatt, die een rol in de film *The Jazz Singer* zou hebben afgewezen, omdat het zingen van liturgische gezangen in niet-liturgische omgevingen niet koosjer zou zijn. Cooper liet zien dat niet alleen juridische uitspraken de norm om chazzanoet niet tot entertainment te maken, stelden maar dat dat ook gebeurde (en gebeurt) via chassidische verhalen. Met film- en documentaire fragmenten kon men met eigen ogen zien dat Rosenblatt misschien toch iets anders deed dan hij zei te doen.

De overgrote meerderheid van de presentaties ging over juridische teksten die een literaire vorm hebben en over de relatie tussen zuiver juridische tekstvormen en verhalen. Er waren echter ook voordrachten over halacha in echte literatuur. Zoals bijvoorbeeld de lezing over I.J. Singer's *Yoshe Kalb*. De basis voor dat verhaal is een echt gebeurd verhaal over een man die zijn vrouw verlaat, waarna een andere man opduikt die claimt Yoshe Kalb te zijn, maar waarvan het onzeker is of hij het echt

Tamarah Benima

is. Vooral omdat Larry Rabinovich de familiegeschiedenis van de Singers erbij betrokken werd, werd het een intrigerend vertoog over het spelen met identiteiten tegen de achtergrond van ware geschiedenis. Organisatrice Vivian Liska nam het korte verhaal 'Voor de wet' onder de loep. Walther Benjamin schreef er over, de Italiaanse filosoof Giorgio Agamben heeft er over geschreven, Gershon Scholem had er van alles over te zeggen. Ze liet ze allemaal aan het woord komen.

De JLA zoekt eveneens een oplossing voor het *agoena-probleem*. Vrouwen die geen scheidingsbrief van hun weigerende echtgenoten krijgen, kunnen niet hertrouwen. Doen zij dat wel (op basis van een niet-joodse scheiding voor de wet) en krijgen zij kinderen, dan zijn die kinderen bastaarden (mamzerim), wat zeer ernstige gevolgen heeft voor hen. Een laatste panel werd besteed aan de vraag of het instellen van speciale *batei din*, die alleen in uiterste gevallen kunnen worden geraadpleegd, een goed idee zijn, of niet. De meningen waren verdeeld. Zoals het hoort in goed joods juridisch gezelschap.

De auteur is journaliste, columnist en oud-hoofdredactrice van het Nieuw Israëlietisch Weekblad. Ze woont in Amsterdam en Berlijn. ■